Justitieutskottets betänkande 1978/79:2

med anledning av motion om ekonomiskt förtal

Motionen m. m.

I motionen 1977/78:418 av Joakim Ollén (m) yrkas att riksdagen hos regeringen skall anhålla om en förutsättningslös utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

I motionen pekas på att ärekränkning mot fysisk person straffbeläggs i brottsbalken medan ekonomiskt förtal syftande till att i ett eller annat avseende undergräva ett företags good-will inte är straffbart. Enligt motionären kan det ifrågasättas om det är rimligt att konkurrenter eller andra genom osanningar skall tillåtas misskreditera ett företag på ett sådant sätt att det får kännbara ekonomiska konsekvenser för företaget. Möjligheterna till ingripande enligt konkurrensbegränsningslagstiftningen är enligt motionären få. Det kan, anför motionären, ligga i såväl företagens och de anställdas som i konsumenternas intresse att möjligheterna att beivra ekonomiskt förtal förbättras. En kriminalisering av sådant förtal får dock enligt motionärens mening självfallet inte leda till att en kritisk granskning i massmedia av olika företag inte kan ske. Motionären hänvisar till riksdagens behandling av ämnet år 1974, då det under remissbehandlingen framhölls att föreliggande avvägningsproblem understryker vikten av att frågan om kriminalisering utreds. En sådan utredning bör nu enligt motionärens mening komma till stånd.

I ärendet har till utskottet inkommit en skrivelse från Sveriges författarförbund.

Gällande rätt m. m.

Som ekonomiskt förtal brukar betecknas förtal som riktar sig mot en fysisk eller juridisk person och som medför ekonomiska skadeverkningar för den utpekade men inte innefattar angrepp mot någons personliga heder.

I brottsbalken (BrB) saknas uttryckliga straffstadganden rörande ekonomiskt förtal och ärekränkning av juridiska personer och andra kollektiv. Regler om ärekränkning ges i 5 kap. Enligt 1 § första stycket skall dömas för förtal, om någon utpekar annan såsom brottslig eller klandervärd i sitt levnadssätt eller eljest lämnar uppgift som är ägnad att utsätta denne för andras missaktning. Ansvar skall dock enligt andra stycket ej ådömas, om den åtalade var skyldig att uttala sig eller om det eljest med hänsyn till omständigheterna var försvarligt att lämna uppgift i saken och han visar att uppgiften var sann eller att han hade skälig grund för den. Med detta

undantag är förtal straffbart oavsett om beskyllningen var sann eller inte. För straffbarhet förutsätts bl. a. att fråga är om uttalanden med en viss bestämdhet, inte endast om värdeomdömen. Straffet för förtal är böter. För grovt förtal, varom stadgas i 2 §, är straffet böter eller fängelse i högst två år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om uppgiften genom sitt innehåll eller den omfattning i vilken den blivit spridd eller eljest var ägnad att medföra allvarlig skada. Enligt 3 § skall ansvar för förolämpning inträda, om man smädar annan genom kränkande tillmäle eller beskyllning eller genom annat skymfligt beteende mot honom. Om förolämpning samtidigt utgör ett förtalsbrott, äger stadgandena om förtal företräde. Ansvar för förolämpning skall alltså ådömas endast om gärningen ej är belagd med ansvar enligt 1 eller 2 §. Straffet för normalfall är endast böter men för grova fall böter eller fängelse i högst sex månader. I 4 § stadgas att förtal av avliden skall bestraffas enligt 1 eller 2 § om gärningen är sårande för de efterlevande eller den eljest kan anses kränka den frid, som bör tillkomma den avlidne. Därvid skall beaktas den tid som förflutit efter dödsfallet samt omständigheterna i övrigt.

Vad beträffar ärekränkningsbrottens förhållande till tryckfrihetsförordningen stadgas i 7 kap. 4 § nämnda förordning att såsom otillåtet yttrande i tryckt skrift skall anses sådan enligt lag straffbar framställning som innefattar bl. a. förtal, förtal av avliden och förolämpning.

Enligt 8 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen gäller vidare att för tryckfrihetsbrott genom periodisk skrift svarar i första hand utgivaren. Vid bedömande av fråga om ansvar för honom skall enligt 12 § i nämnda kapitel anses som om vad skriften innehåller införts däri med hans vetskap och vilja. Den eller de andra personer som genom författande av artiklar eller på annat sätt medverkat till att skriften fått visst innehåll är uteslutna från ansvar. Anledningen härtill är att ett dylikt ansvar skulle kunna verka hämmande på yttrandefriheten. Ett nödvändigt komplement till yttrandefriheten har även ansetts vara att artikelförfattare och andra bidragsgivare till en tidning skall kunna göra anspråk på anonymitet (3 kap. tryckfrihetsförordningen).

Enligt bemyndigande från regeringen i juni 1977 har chefen för justitiedepartementet tillkallat en kommitté för att utreda frågan om en ny yttrandefrihetsgrundlag. Kommittén, som antagit namnet yttrandefrihetsutredningen (Ju 1977:10), har enligt direktiven till huvuduppgift att skapa ett regelsystem som på samma sätt som tryckfrihetsförordningen ställer upp hinder mot sådana ingrepp från det allmännas sida som är ägnade att försämra förutsättningarna för ett fritt åsiktsutbyte i samhället. Det är enligt direktiven naturligt att kommittén i detta sammanhang också behandlar frågan om hur man skall se på yttrandefrihetsbegränsande åtgärder som vidtas av enskilda. Det bör enligt direktiven inte vara någon förstahandsuppgift för kommittén att ta ställning till brottskatalogens innehåll och avfattning. Kommittén bör i denna del i allt väsentligt utgå från gällande rättsläge medan eventuella ändringar i det straffrättsliga regelsystemet får övervägas i särskild ordning.

Utredningens arbete beräknas pågå under hela år 1978.

Även om ekonomiskt förtal, såsom av det nyligen anförda framgår, inte direkt efter ordalagen omfattas av brottsbalkens stadganden om ärekränkning anses att spridande av oriktiga eller ogrundade uppgifter om en persons yrkesutövning eller ekonomiska förhållanden ofta bör kunna åtkommas som vanlig ärekränkning. Även vad gäller ärekränkning mot kollektiva enheter tolkas huvudregeln i 1 § något vidsträckt, och den anses tillämplig på sådana yttranden som formellt avser t. ex. en juridisk person, ett företag eller en vara, en kår, invånarna i ett hus eller annan grupp men som måste förstås så att en eller flera bestämda personer därigenom utpekas.

Enligt lagen (1953:603) om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet (konkurrensbegränsningslagen) ankommer det på marknadsdomstolen bl. a. att genom förhandling söka undanröja skadlig verkan av konkurrensbegränsning, som bringas under dess bedömning. I och för sig torde vissa fall av ekonomiskt förtal kunna bedömas som konkurrensbegränsning med skadlig verkan i konkurrensbegränsningslagens mening. Framställning om förhandling enligt lagen kan göras av näringsfrihetsombudsmannen, eller, om han i visst fall beslutat att inte påkalla förhandling, av företagare som berörs av konkurrensbegränsningen eller av sammanslutning av konsumenter eller löntagare. Förslag till ny lagstiftning med skärpta regler mot olämpliga följder av konkurrensbegränsning inom näringslivet har nyligen lagts fram av konkurrensutredningen i betänkandet (SOU 1978:9) Ny konkurrensbegränsningslag.

I marknadsföringslagen (1975:1418) har intagits en generalklausul, enligt vilken en näringsidkare, som vid marknadsföring av vara, tjänst eller annan nyttighet företar reklamåtgärd eller annan handling som genom att strida mot god affärssed eller på annat sätt är otillbörlig mot konsumenter eller näringsidkare, kan vid vite förbjudas att fortsätta därmed eller att företa annan liknande handling. Generalklausulen, som med i sak oförändrat innehåll överförts från den tidigare gällande lagen (1970:412) om otillbörlig marknadsföring, ger näringsidkare ett visst skydd mot förtal från konkurrenters sida. Med stöd av klausulen kan man nämligen ingripa mot att som ett led i marknadsföring oriktiga upplysningar lämnas rörande ett konkurrerande företag eller av detta tillhandahållna varor och tjänster. I viss mån torde det också få anses möjligt att ingripa mot framställningar som visserligen inte innehåller annat än i sak fullt riktiga uppgifter i dessa hänseenden men är utformade på ett sätt som onödigtvis misskrediterar den utpekade. Enligt 17 § marknadsföringslagen skall den som bryter mot vitesförbud ersätta skada som därigenom uppkommer för konkurrerande näringsidkare.

Det kan tilläggas, att Allmänhetens pressombudsman och Pressens opinionsnämnd vid bedömning av om god publicistisk sed åsidosatts även upptar till behandling uttalanden som skulle kunna anses hänförliga till s. k. ekonomiskt förtal eller ärekränkning av kollektiv.

Frågans tidigare behandling

Beträffande behandlingen av frågan om lagstiftning mot ekonomiskt förtal i tiden före år 1970 får utskottet hänvisa till den redogörelse härom som tagits upp i utskottets betänkande i samma fråga år 1972, JuU 1972:21 s. 3–5.

Lagstiftning mot ekonomiskt förtal aktualiserades i riksdagen i samband med förslaget till lag om otillbörlig marknadsföring år 1970. I propositionen till riksdagen (prop. 1970:57) anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet att allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal inte hade sin naturliga plats vare sig i en lag om otillbörlig konkurrens eller i en lag om otillbörlig marknadsföring utan i brottsbalken och i tryckfrihetsförordningen. Frågan om införande av sådana bestämmelser fick enligt departementschefen tas upp i annat sammanhang. Han var enligt ett frågesvar i riksdagens andra kammare i februari 1970 ej beredd att då ta ställning till om allmänna bestämmelser om ekonomiskt förtal borde införas.

Vid behandlingen av motioner med förslag till lagstiftning om ekonomiskt förtal som väckts med anledning av den ovannämnda propositionen med förslag till lag om otillbörlig marknadsföring m. m. uttalade tredje lagutskottet att utskottet delade departementschefens uppfattning att frågan om ekonomiskt förtal inte borde behandlas i detta sammanhang. Det torde, uttalade utskottet, kunna förutsättas att hithörande frågor ägnas tillbörlig uppmärksamhet (3LU 1970:45).

Frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal återkom genom motioner i riksdagen åren 1971–1975 (JuU 1971:22, 1972:21, 1973:9, 1974:21 och 1975/76:5).

Ärendet remissbehandlades år 1974. Från remissyttrandena kan här nämnas att justitiekanslern ansåg det motiverat att en utredning kom till stånd av frågan om införande av särskilda straffbestämmelser för ekonomiskt förtal. Riksåklagaren ville inte motsätta sig en utredning av frågan om det behövdes ytterligare lagstiftning rörande ekonomiskt förtal. Enligt näringsfrihetsombudsmannens mening förelåg sakliga skäl för att närmare utreda frågan om ekonomiskt förtal. Konsumentombudsmannen ville inte motsätta sig att en utredning företogs. Industriförbundet och SACO tillstyrkte bifall till motionen rörande utredning. Pressens samarbetsnämnd och TCO avstyrkte bifall till motionen.

Justitieutskottet uttalade i sitt betänkande (JuU 1974:21) att de av utskottet inhämtade remissyttrandena belyst det i tidigare lagstiftningssammanhang påtalade behovet av allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal samtidigt som de pekat på den svårbedömda frågan om gränsdragning mellan intresset av att etablera ett tillfredsställande skydd mot skadeverkningar av ekonomiskt förtal och intresset av att bevara de nuvarande vida gränserna för yttrandefrihet och tryckfrihet. Det rörde sig här enligt utskottets mening om ett svårbedömt spörsmål som borde bli föremål för en närmare utredning. En sådan utredning borde inte vara bunden till några särskilda förutsättningar

utan avse hela frågan om ekonomiskt förtal i ett vidare perspektiv, varvid även de skadeståndsrättsliga aspekterna liksom frågan om ärekränkning av juridisk person borde komma under bedömande. Det borde överlåtas åt Kungl. Maj:t att besluta om formerna för utredningens bedrivande. Utskottet hemställde att riksdagen i anledning av motionen skulle ge Kungl. Maj:t till känna vad utskottet uttalat om utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

I en vid betänkandet fogad reservation ansåg utskottets minoritet (s, vpk) att utskottet bort anföra bl. a. följande:

De remissyttranden som utskottet inhämtat över den nu förevarande motionen har enligt utskottets mening inte visat på annat än vad som tidigare varit känt, nämligen att ekonomiskt förtal kan medföra skada för den som drabbas därav samt att lagstiftningsfrågan i sig inrymmer en konflikt mellan envars i och för sig berättigade intresse att inte drabbas av ekonomisk skada genom oriktiga eller ogrundade uppgifter och intresset att inte begränsa yttrande- och tryckfriheten bl. a. till men för en fri debatt i konsumentupplysningsfrågor. Utskottet anser att det föreliggande materialet inte ger anledning till annat ställningstagande i frågan än det som gjorts vid de tre senaste årens riksdagar. Utskottet avstyrker således bifall till motionen.

I överensstämmelse härmed ansåg minoriteten att utskottet bort hemställa att riksdagen skulle avslå motionen.

Riksdagen beslöt i enlighet med reservationen.

Utskottet fann, då frågan återkom år 1975, inte anledning föreslå riksdagen att frångå sitt ställningstagande år 1974 (JuU 1975/76:5).

I en vid betänkandet fogad reservation (m) förordades att frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal skulle bli föremål för en närmare utredning, som borde avse hela frågan om ekonomiskt förtal i ett vidare perspektiv, varvid även de skadeståndsrättsliga aspekterna liksom frågan om ärekränkning av juridisk person borde komma under bedömande.

Riksdagen följde utskottet.

Utskottet

I motionen yrkas att riksdagen skall begära en förutsättningslös utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

Med ekonomiskt förtal avses förtal som riktar sig mot en fysisk eller juridisk person och medför ekonomiska skadeverkningar för denne men som inte innefattar angrepp mot någons personliga heder. I gällande rätt saknas uttryckliga bestämmelser som direkt reglerar ekonomiskt förtal och ärekränkning av kollektiv. Emellertid anses att spridande av oriktiga eller ogrundade uppgifter om en persons yrkesutövning eller ekonomiska förhållanden ofta bör kunna åtkommas som vanlig ärekränkning. Även vad gäller ärekränkning mot kollektiva enheter tolkas brottsbalkens förtalsstadgande

något vidsträckt och anses tillämpligt på sådana yttranden som formellt avser t. ex. en juridisk person men som måste förstås så att en eller flera bestämda personer utpekas. Det bör tilläggas att marknadsföringslagen kan ge näringsidkare ett visst skydd mot förtal från konkurrenters sida samt att Allmänhetens pressombudsman och Pressens opinionsnämnd vid bedömning av om god publicistisk sed åsidosatts även upptar till behandling uttalanden som skulle kunna anses hänförliga till s. k. ekonomiskt förtal eller ärekränkning av kollektiv.

Straffrättslig reglering av ekonomiskt förtal var, som framgår av redogörelsen ovan, föremål för riksdagens ställningstagande i samband med 1970 års lagstiftning om otillbörlig marknadsföring m. m. I detta lagstiftningsärende hade vid remissbehandlingen från flera håll anförts att det förelåg ett behov av allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal. Departementschefen ansåg emellertid att sådana bestämmelser inte hade sin naturliga plats vare sig i en lag om illojal konkurrens eller i en lag om otillbörlig marknadsföring utan i brottsbalken och tryckfrihetsförordningen. Han ansåg därför att frågan om införande av allmänna bestämmelser i ämnet fick tas upp i annat sammanhang. I anslutning till propositionen behandlades också motioner med delvis enahanda yrkanden som i den nu förevarande motionen. I sitt av riksdagen godkända utlåtande hänvisade vederbörande utskott till att departementschefen var införstådd med att ekonomiskt förtal kan medföra skada för dem som drabbas därav samt att det därför torde kunna förutsättas att hithörande frågor skulle komma att ägnas tillbörlig uppmärksamhet. Någon riksdagens åtgärd i anledning av motionerna ansågs på grund härav inte påkallad.

Frågan om straffrättslig reglering av ekonomiskt förtal aktualiserades motionsvägen ånyo vid 1971, 1972 och 1973 års riksdagar. Motionerna behandlades av justitieutskottet, som inte fann anledning att frångå den bedömning av motionsspörsmålet som gjordes av 1970 års riksdag. Riksdagen beslöt i enlighet härmed att avslå motionerna.

Frågan återkom motionsvägen vid 1974 års riksdag. Efter att ha inhämtat remissyttranden över motionen uttalade justitieutskottet (majoriteten) att remissyttrandena hade belyst det i tidigare lagstiftningssammanhang påtalade behovet av allmänna bestämmelser mot ekonomiskt förtal samtidigt som de hade pekat på den svårbedömda frågan om gränsdragning mellan intresset av att etablera ett tillfredsställande skydd mot skadeverkningar av ekonomiskt förtal och intresset av att bevara de nuvarande vida gränserna för yttrande- och tryckfrihet. Det rörde sig här enligt utskottets mening om ett svårbedömt spörsmål som borde bli föremål för en närmare utredning, vilken inte borde vara bunden till några särskilda förutsättningar. Det borde överlåtas åt Kungl. Maj:t att besluta om formerna för utredningens bedrivande.

Utskottets minoritet ansåg att det föreliggande materialet inte gav anledning till annat ställningstagande än det som gjorts vid de tre närmast föregående årens riksdagar, och i en reservation avstyrktes bifall till

motionen. Riksdagen beslöt i enlighet med reservationen.

Då frågan åter prövades av utskottet vid 1975/76 års riksmöte med anledning av en motion fann utskottet inte anledning föreslå riksdagen att frångå sitt ställningstagande föregående år. Utskottet avstyrkte därför bifall till motionen med begäran om utredning av frågan om lagstiftning mot ekonomiskt förtal. Riksdagen följde utskottet.

Riksdagens tidigare behandling av frågan om ansvar för ekonomiskt förtal visar enligt utskottets mening att sådan lagstiftning kan leda till att yttrande- och tryckfriheten inskränks på ett oacceptabelt sätt till men bl. a. för en fri och öppen debatt i konsumentupplysningsfrågor. Med hänsyn härtill och till de möjligheter att motverka ekonomiskt förtal som gällande rätt erbjuder finns det enligt utskottets mening inte anledning att överväga särskild lagstiftning mot sådant förtal. Någon utredning enligt motionärens önskemål bör därför inte ske. Utskottet avstyrker således bifall till motionen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1977/78:418.

Stockholm den 5 oktober 1978

På justitieutskottets vägnar
BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Eric Jönsson (s), Arne Nygren (s), Gunde Raneskog (c), Kerstin Andersson i Kumla (s), Håkan Winberg (m), Svea Wiklund (c), Carl Lidbom (s), Gunilla André (c), Ella Johnsson (c), Helge Klöver (s), Martin Segerstedt (s) och Margareta Andrén (fp).

Reservation

av Bertil Lidgard (m) och Håkan Winberg (m), som anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 7 som börjar med "Riksdagens tidigare" och slutar med "till motionen" bort ha följande lydelse:

Såsom anförs av motionären och som också belysts vid riksdagens tidigare behandling av frågan saknas f. n. särskilda straffbestämmelser om ansvar för ekonomiskt förtal. Vissa bestämmelser om ekonomiskt förtal finns i annan lagstiftning men i stort sett är det oklart i vad mån gällande rätt ger ett tillfredsställande skydd mot skadeverkningar av sådant förtal. Vidare är det oklart om ett eventuellt behov av ytterligare skydd i sådant hänseende kan tillgodoses utan oacceptabla begränsningar i yttrande- och tryckfriheten. Med hänsyn härtill bör enligt utskottets mening en förutsättningslös utredning göras av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal. Utredningen bör

inte vara bunden av detaljerade anvisningar utan uppdraget bör avse hela frågan om ekonomiskt förtal i ett vidare perspektiv, varvid även de skadeståndsrättsliga aspekterna liksom frågan om ärekränkning av juridisk person bör komma under bedömande.

Vad utskottet sålunda uttalat om utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal bör som riksdagens mening ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

att riksdagen med bifall till motionen 1977/78:418 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet uttalat om utredning av frågan om lagstiftning rörande ekonomiskt förtal.

GOTAB 58451 Stockholm 1978